

Бранко Тошовић (ур.)

**Ћопићевско моделовање реалности кроз хумор и
сатиру**

Branko Tošović (Hg.)

**Modellierung der Realität mittels Humor und Satire
bei Branko Ćopić**

Ćopić-Projekt (Reihe)

herausgegeben von

O. Univ.-Prof. Dr. Branko Tošović
(Karl-Franzens-Universität Graz)

Band 3

Ђопићев пројекат (Серија)

уређује

проф. др Бранко Тошовић
(Универзитет „Карл Франц“ Грац)

Том 3

INSTITUT FÜR SLAWISTIK
DER KARL-FRANZENS-UNIVERSITÄT GRAZ
НАРОДНА И УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Бранко Тошовић (ур.)
Branko Tošović (Hg.)

**ЋОПИЋЕВСКО МОДЕЛОВАЊЕ
РЕАЛНОСТИ КРОЗ ХУМОР И
САТИРУ**

**MODELLIERUNG DER REALITÄT
MITTELS HUMOR UND SATIRE
BEI BRANKO ĆOPIĆ**

Лирски, хумористички и сатирички свијет
Бранка Ћопића
Die lyrische, humoristische und satirische Welt
von Branko Ćopić

3

Institut für Slawistik
der Karl-Franzens-Universität Graz
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске у Бањалуци

У р е д н и к H e r a u s g e b e r
Бранко Тошовић Branko Tošović

И з д а в а ч V e r l a g
Institut für Slawistik Народна и универзитетска
Karl-Franzens-Universität Graz библиотека
Merangasse 70 Републике Српске
A-8010 Graz Јеврејска 30
branko.tosovic@uni-graz.at 78 000 Бањалука
<http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis> direkcija@nub.rs
www.nub.rs

За издаваче Für die Herausgeber
Бранко Тошовић Branko Tošović
Љиља Петровић-Зечић Ljilja Petrović-Zečić

П р е л о м S a t z
Бранко Тошовић Branko Tošović

Л е к т о р и с а њ е S p r a c h . K o r r e k t u r
Јелена Јањић Jelena Janjić

К о р и ц е U m s c h l a g g e s t a l t u n g
Далибор Панчић Dalibor Pančić

Коректура и превод на Deutsche Korrektur und
њемачки Übersetz. ins Deutsche
Арно Вониш Arno Wonisch

Ш т а м п а D r u c k
Графид Grafid

Tošović, Branko (Ур./Hg.). Топићевско моделовање реалности кроз хумор и сатиру / Modellierung der Realität mittels Humor und Satire bei Branko Čopić. – Graz – Banjaluka / Грац – Бањалука: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2014. – 520 с./S.

© Branko Tošović, Graz, 2014
Сва права задржана. Alle Rechte vorbehalten.

ISBN 978-3-9503561-8-2 ISBN 978-99938-
(Institut für Slawistik der Karl-Franzens- (Народна и универзитетска
Universität) библиотека Републике Српске)

Садржај / Sadržaj / Inhalt

<i>Прегјовор / Predgovor</i>	7
<i>Vorwort</i>	9
<i>Општи гуо / Opšti dio • Allgemeines</i>	11
Branko Тошовић Ћорићев модел humora i satire	13
(Grac)	
<i>Књижевност / Književnost • Literatur</i>	83
Снежана Башчаревић Ћопићев смех властитој невољи	85
(Лепосавић)	
Маја Димитријевић У свету незлобивог смеха – хумористичка	
(Јагодина) прича за децу Бранка Ћопића	99
Милош М. Ђорђевић Зрели хумор у БАШТИ СЉЕЗОВЕ БОЈЕ	113
(Београд)	
Валентина Милекић Хумор и меланхолија у Ћопићевим романи-	
(Бањалука) ма	123
Снежана Милојевић Хуморно као стратегија индивидуализаци-	
(Прокупље) је, или свет из визуре деде Рада	135
Snježana Paser (Vršac) Humor u poeziji za decu Branka Ćorića	151
Vildana Pečenковић, Кomični hronotop u romanu	
Nermina Delić (Бићац) NE TUGUJ BRONZANA STRAŽO	169
Оливера В. Радуловић Ћопићев осмех кроз сузе	179
(Нови Сад)	
Jelena Ratkov Kvočka Humor i elegija, fantastika i ironija u pesma-	
(Sremski Karlovci) ма u bajkama Johana Ludviga Tika i Branka	
Ћорића	193

Maја Savić (Novi Sad)	Od humora i tragike ka paradoksu u zbirci POD GRMEĆOM Branka Ćopića	211
Ikbal Smajlović (Zenica)	Ćopićev koncept humora i priroda satire	225
Снежана Шeвић (Буковар)	Ћопићев хумор као вид јунаштва пред животом	233
Језик / Jezik • Sprache		243
Bernes Aljukić (Tuzla)	Humor i strukturalna višeznačnost na morfo- sintaksičkom nivou u djelima Branka Ćopića	245
Илијана Чутура (Јагодина)	Ауторске дидаскалије као елемент хумора у Ћопићевој прози	255
Zrinka Ćoralić, Mersina Šehić (Bihać)	Frazeološke osobenosti prožete humorom u romanu MAGAREĆE GODINE Branka Ćopića	269
Ивана Маринковић Мандић, Јована Јовановић (Београд)	Глаголи говорења као носиоци хумора у делима Бранка Ћопића	283
Наташа Миланов (Београд)	Религијска и квазирелигијска лексика као извор хумора у делима Б. Ћопића	299
Горан Милашин (Бањалука)	Језичке особености хумора као важног чиниоца у обликовању лика Мартина Пеулића (лингвостилистичка анализа)	315
Јованка Милошевић (Београд)	Глаголи говорења као извор комике у Ћопићевим делима	329
Марина Спасојевић (Београд)	Ќомизам антропонима и когномена у делима Бранка Ћопића	347

Prilozi / Prilozi • Beilagen	361	
Књижевност / Književnost • Literatur	363	
Sofija Kalezić- Đuričković (Podgorica)	Nastavno proučavanje romana ORLOVI RANO LETE	365
Марија Тодорова (Хонг Конг / Скопје)	Јежурка Јежић добија нови дом	377
Језик / Jezik • Sprache	385	
Милан Ајдановић (Нови Сад)	Топићево портретисање човека	387
Слађана Цукут (Бањалука)	О употреби допунских везника у српском језику и њихових еквивалената у бугарском језику на примјерима приповједака Бранка Топића (српско-бугарске језичке паралеле)	397
Nataša Kiš (Novi Sad)	O nekim specifičnostima upotrebe prideva u pripovetkama Branka Ćopića	407
Ивана Лазић-Коњић (Београд)	Неки лексичко-семантички и стилски аспекти употребе глагола кретања у Топићевом приповедању	417
Соња Ненезић (Никшић)	Зооними у БАШТИ СЉЕЗОВЕ БОЈЕ	433
Marijana Nikolić, Indira Šabić (Tuzla)	Stilistika (struktura i kompozicija, stilski postupci i slojevi, tropi i figure, ekspresivnost i izražajnost, dijalog i monolog, upravni i neu- pravni govor)	445
Ana M. Petrović, Vladimir M. Vukomanović Rastegorac (Beograd)	Osnovne sintaksičke odlike Zmajevog i Ćopi- ćevog pesništva za decu – pokušaj poredbenog pristupa	457
Милица Стојановић (Београд)	Категорија именица nomina attributiva у БАШТИ СЉЕЗОВЕ БОЈЕ	477

Miodarka Tepavčević (Nikšić)	Neke morfološko-sintaksičke karakteristike imeničkih i glagolskih leksema u djelima Branka Ćopića	495
Arno Wonisch (Grac)	Ćopićevi tekstovi na njemačkom jeziku – sudbine riječi, knjige i ljudi	509

Милица Стојановић (Београд)

Категорија именица *nomina attributiva* у БАШТИ СЉЕЗОВЕ БОЈЕ*

У раду се анализирају именице из категорије *nomina attributiva* у збирци приповедака БАШТА СЉЕЗОВЕ БОЈЕ. Грађа је подељена у четири велике групе и представљена је са лексиколошког становишта.

1.0. Предмет рада је категорија *nomina attributiva* у збирци приповедака БАШТА СЉЕЗОВЕ БОЈЕ. Овим истраживањем приказаћемо, с једне стране, лексичке јединице којима се именује човек, а, са друге стране, начин на који се поима човек у Ђопићевом свету и како се перципира појединац из угла другог појединца. Ђопић је одлично познавао менталитет људи о којима је писао, тако да је врло вешто налазио имена за њих¹.

Приступ теми ће бити лексиколошки, док ће деривациони аспект бити примењен у оној мери у којој одражава релевантне семантичке карактеристике анализираних лексема. Циљ нам је да представимо једну карактеристичну лексичко-семантичку групу именица са семантичког аспекта.

Творбена категорија *nomina attributiva* обухвата широку ономасиолошку категорију назива живих бића (људи, животиња и биљака) и ствари према њиховим спољним особинама или унутрашњим карактеристикама². Ова анализа биће ограничена само на именице с обележјем [+особа]³. Због

* Рад је настао у оквиру пројекта Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ (178009), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технологије развоја Републике Србије.

¹ Р. Вучковић је запазио да Ђопић сваку личност „маркира једном битном особином која строго одређује њен начин понашања и хумористичке активности у било којој ситуацији“ (Вучковић 1976: 9).

² Именице из категорије *nomina attributiva* предмет су бројних радова (в. Штасни 2013; Драгићевић 2001; Ристић 2004; Ајдановић 2008 итд.).

³ За потребе рада сачињена је база података са свим именицама категорије *nomina attributiva* употребљених у збирци приповедака БАШТА СЉЕЗОВЕ БОЈЕ. Нису анализиране све нађене јединице, већ само оне које се јављају у оквиру већих зна-

обима грађе нећемо бити у могућности да представимо све примере именица *nomina attributiva*, па смо се определили за најбројније групе и најтипичније примере. Издвојили смо четири велике групе: номинација човека према узрасту, номинација према физичком изгледу, номинација према интелектуалним способностима и номинација према карактерним особинама. Посебно смо анализирали именице које упућују на присуство или одсуство среће у некој прилици.

С обзиром на то да се све компоненте семантичког садржаја ових јединица могу уочити и одредити само у контексту, да су често ситуационо условљене и да се тип и квалитет емоције и оцене могу утврдити само на основу контекста, наводићемо кратке изводе неопходне за правилно разумевање и анализу јединица *nomina attributiva*.

1.1. Номинациони процес подстакнут је перцепцијом човека и притом се истиче једна главна, доминантна особина. Основ номинације лежи у вањезичкој стварности у којој постоји прихваћен стандард од ког се у датом случају удаљава, што изазива реакцију и оцену. Одступања се најчешће примају као недостаци и неповољно се оцењују. Удаљавање од стандарда може бити квалитативно, квантитативно или темпорално (в. Матијашевић 1995). Мотивација за настанак имена условљена је нејезичким елементима и обухвата човекову спољашњост, унутрашњи свет као и његов живот у колективу⁴. Карактеристика ових лексема је да су специјализоване, суужених семантичких поља, најчешће једнозначне.

чењских скупина. Изван нашег интересовања остају и називи који имају искључиво номинациону функцију и којима се човек карактерише као припадник неке политичке, војне или сл. организације или према свом политичком опредељењу: *антифашиста, бољшевик, зеленокадериш, комунисти, окупајтор, партизан, фашиста, четник, усташа, скојевац*; према служби или чину коју има у војсци: *артиљерац, бомбаш, миџраљезац, десетар* и у којима је „доминантна номинациона компонента: радња коју субјекат врши [...] идеја, учење које заговара“ (Штасни 2008: 471). На граници агентивности и квалификативности су и именице у којима у неким случајевима преовладава једна у неким друга компонента, а које, такође, нећемо анализирати: *бунтовник, добровољац, зајвереник, издајник, ошадник, разбојник, сјасилац, уштаник, дошљак, родољуб, добровољац* итд.

⁴ Г. Штасни наводи да су бројне мотивационе могућности за номинацију и деривацију именица чији је денотат човек (Штасни 2013: 32). Номинација именица овог семантичког типа може бити мотивисана физичким изгледом и узрастом особе, навикама и потребама; статусом и улогом човека у различитим друштвеним, политичким, правним, економским, комуникационим процесима; послом којим се човек бави, односом према Богу и вери и положајем у црквеној хијерархији; човек може бити именован према сродничким односима, као учесник у обредима, обичајима, друштвеним играма; као припадник политичке или војне формације и као

2.0. Номинација човека према узрасту. Највећи део нашег корпуса чине именице мушког рода, пре свега зато што је већина јунака мушког рода, женски ликови су потиснути и само се узгредно спомињу у ситуацијама које се могу окарактерисати као антиподне: жена се извргава подсмеху или се истиче као узор⁵. Именице које се односе на женска лица најчешће су мотивисане лексемама којима се изражава узраст, старосна доб директно: *младица* (ф3)⁶, *старица* (ф7), *стара* (ф2) или индиректно: *бабац* (ф1), *бабешина* (ф2).

Неутрални назив *старица* налазимо у основном значењу 'стара жена', али и у значењу 'мајка', односно 'помајка', којим се исказују социјални односи у патријархалној заједници, са благом хипокоризацијом истакнутом и заменицом *свој*. Лексикализовани придев *стара* (ф2) реализује хипокоричност и карактеристичан је за фамилијарну комуникацију:

Ошамућена старица зачућено је љегала у свој окрвављени рукав (180). *Ойазио лукави њосвојак њромјену на својој старици* (198). *Ова стара ишја моја мајка* (130).

Називи *бабац* и *бабешина* поседују негативну експресивност и изазивају хуморне ефекте због стилског контраста у коме се јављају, што значи да њихова употреба не одговара условима општења, ситуацији у којој се користе. У чуду због поступка оптуженог, бивши општински чиновник, а у новим условима секретар штаба, мора да бира речи и након једног отклона: *да речемо*, којим се он ограђује од исказа који одмах затим изриче прво каже неутралан назив *стара жена*, а затим пејоратив *бабешина*. Говорник је у недоумици у смислу умесности онога што ће рећи, с обзиром на конкретну ситуацију, која захтева озбиљност и виши стил⁷: *Штурмира на једну, да речемо, стару жену, бабешину* (126).

Бабац је шалвив и ироничан назив за стару жену: *Бабац је њризнао да је било ишја је било* (128).

носилац војног чина или неке титуле; као члан неке научне, стручне, дипломатске и сл. установе; номинација може бити подстакнута и неким специфичним обележјима, као што је одећа коју човек носи или храна и пиће које воли да једе или пије; према болести од које пати, према несрећи коју је доживео и др.

⁵ У приповеци Ти си коњ писац износи став самарције Петрака о женама: *За њета оне као да нису ни њостојале, или су, у најбољу руку, биле нешито на форму досадних, вјечито њрисућних мачака: мошјају ши се око ноју, шару о кожух, мијаучу и њребу, а без њих ишја није ниједна кућа. Шша њеш, божја казна, њрши и њуши* (30).

⁶ У загради уз слово ф наводимо број појављивања именице (фреквенцију), док само број у загради означава страну на којој се пример налази.

⁷ В. Ристић 2009: 127.

За младу женску особу или млађу удату жену користи се деминутив и хипокористик *младица*, а деминутивност и хипокористичност у контексту су још више истакнути употребљеним придевима *неискусна*, *стидљива*, *јадна*:

Понека неискусна и стидљива младница [...] заокреће главу (43). *Јадна младница пошбе од њлача* (66).

2.1. За мушкарце има много више именица мотивисаних узрастом. Дечак се ословљава супстантивом *мали* (ф3) или се именује хипокористиком *малишан* (ф3).

Добићеш ти, мали, по глави, ња ће те проћи твоје будалаштине (35). *Малишан љушник њонијеће са собом ѡредвечерње тишине језера* (198).

Уобичајени називи за младе мушкарце су *момак* (ф13), *младић* (ф1) и хипокористик *момче* (ф8). За јаке, развијене младе мушкарце у употреби је аугментатив *момчина* (ф12), чија се амплификативност појачава и придевима *љлећаши*, *јак*, *љолема*, *љрекрујан*.

Била је по љлећаша момчина (47). *Ем си јака момчина, ем си Раде, мој именењак, баш добро* (58). *С госагом се ѡшреса љолема, ѡрекрујна момчина* (130).

Момчина може да означава и момка који и није баш много паметан, који је приглуп, а у ту сврху користи се и лексема са још изразитијом експресивношћу *момчекања* (ф1), чиме се заправо истичу изузетни физички капацитети наспрам скромнијих интелектуалних:

Момчина буљи у боцу као у чудо и бобоњи (147). *Момчина мирно слуша и добродушно бобоњи* (147). *Василије је шврдоглаво ошћајао оно шпо јесш: обична босоноја момчекања* (133).

Мали борац, још дечак, који изазива симпатије читалаца, назван је деминутивно и хипокористично *момчуљак* (ф1): *Момчуљак ѡеиш ѡдиже очи на ѡравој зашшишника* (152).

За мушкарце у средњим годинама налазимо називе *баја* (ф3) и *делија* (ф13). *Баја* је уопштени назив за млађег мушкарца: *Бјежим од љуска! – ѡакну ноѡаши баја* (58).

Делија је историзам⁸, турцизам, којим се означавао 'припадник неког рода војске у турској царевини' (РСАНУ), а пренос номинације врши се на основу асоцијација којима је у основи семантичка компонента у којој је садржана информација о физичком изгледу, али и понашању, етици или

⁸ Под историзмима подразумевамо „речи које означавају појмове који више не постоје, а припадали су одређеној историјској епоси, те у језику служе као номинативно средство за именовање данас непостојећих појава, предмета, ствари итд.“ (Радовић-Тешћ 1982: 258).

сл., па *делија* указује на крупног, лепо развијеног, али и храброг, смелог одважног човека:

Мулић је најчешће свраћао код мој кума Рожљике, једној бркашој делије сћарашна погледа и крујне ласине (120). Разјовара са крујном, чујавом делијом (146). Делија је био [...] најоварен (165).

У приповеци Поход на мјесец самарција зове дечака *делијом* желећи да га охрабри и подстакне на смео подухват, па и сам дечак прихвата то име за себе, али се хуморни ефекти и самоироничан тон постижу контрастом између назива (*велика делија, смјели ловац*), оружја које носи (*трабље*) и похода у који је кренуо:

Делија, наша (38). Идемо, делијо, идемо! (39). Ја, велика делија, смјели ловац на мјесец, наоружан трабљама пријути дуљим од мене (39).

2.2. Јунаци из Ћопићевог детињства најчешће су стари људи, помало тврдоглави и својеглави, али у души наивне дечје природе, чије несналажење у свету у ком морају да се понашају зрело, одговорно и паметно изазива комичан ефекат. Како у свету Ћопићевих јунака централно место заузима дјед⁹, кога назива *ћредобри душевни сћарац*, и његови пријатељи, очекивано је да је најзаступљенија *nomina attributiva сћарац* (ф32), као и именице мотивисане истом придевском лексемом које поседују једнак семантички садржај: *сћари* (ф11), *сћарина* (ф 11), *сћарчина* (ф1) и *сћарчић* (ф4). Сви ови називи носе емоције љубави и нежности, које су често и адјективно истакнуте (*ћредобри душевни сћарац, добродушна сћарина*).

Сћарац ме усједе на свој кревет, сћави ми сај у руке и без даха се загледа у моје ћрше (28). Узалуд сам се мошао око њих двојице, сћарци су мраморком ћушали (33). Сћарац ме ћрима за руку и сад заједнички савлађујемо ћоследњу крајку узбрдицу (38). Аха, ућече ли, је ли! – ћобједоносно кличе сћарац (38). Даље се или не може или се не иде, ако већ ћућник није будала и „ванћазија“, што би казао мој дјед, ћредобри душевни сћарац (39).

Сћарина је, такође, неутралан назив, али припада епском, патријархалном стилу. Хумористични ефекти остварују се у примеру: *Пред чићавим разредом његова унука, миљеница, ћеглићи за уши, а уважену сћарину ћосћрдно називаћи мудрим, боље речено, будалом!* (23) или смештањем у одређени просторни оквир, као што је бувара.

Осједи сћарина седам дана у среској „бувари“ (23). Сљегећећ ћрољећа [...] сљез у нашој башић расцвјети се као никада гоћаа, али сћарина као да та ни

⁹ Дјед Раде је необичан, племенит, праведан, добронамеран, честит, религиозан, помало сујеверан. Он и сам закључује да није више човек од ове државе, да припада неком другачијем свету, у сукобу је са реалношћу и изненађен је оним што се око њега дешава: кобила као модел за коња Светог Ђорђа, приче о дешавањима у млину итд.

зайзано није (23). *Сџарина* Пеџрак већ се моџа око разваљена самара (30). *Послушај ти, сџарино*, мене, ја ћу теби казати (45). Тако и обавијају добродушну *сџарину*, ја не може себи да дође (72).

Лексикализовани придев *сџари* користи се најчешће у обраћању, реализује хипокористичност и карактеристичан је за интимну и фамилијарну комуникацију:

Дједа ушјешише њричом како је сџари говорио да ће њреко Уне, у Кауре (27) Хајде, сџари, њрићи, њрићи (53). Ма шџа је теби, сџари? (53).

Запажена је и употреба деминутива *сџарчић*, који има хипокористичну компоненту: *Иако баш није било тешко исџати мудрији од Саве, сџарчић њвријеђено њуше (25).*

Среће се и аугментатив *сџарчина*. Семантика ове именице је ситуационо условљена. У прва два примера остварује негативно значење, док у последњем има афирмативно¹⁰, шаљиво, па и хипокористичко.

Био ти је међу њима (џостима дједа Рада) [...] и гостџа некаквих космаџих сџарчина с кожним њмерима и џорбаџима у којима се крило џола џајни овоџа свиџџа (29). Раде, браџе, немој биџи злоџа.мџило. Зар си ти сџао на џо да џамџи све оно шџо клеџе каква бенаџа сџарчина? (65). Глеџао сам и слушао двеџе разракољене сџарџине како муче моју рођену дјеџу муку (98).

3.0. Номинација човека према физичком изгледу мотивисана је неком особином која се манифестује у спољашњем виду. Обично се прво на човеку уочава естетска опозиција лепо – ружно. Код Ђопића те особине нису релевантне и не функционишу као параметар за оцењивање физичких особина човека на лексичком плану, већ је номинација подстакнута упадљивим, карактеристичним деловима тела или извесним прекорачењем квантитетских параметара кад су у питању димензије тела или неког дела тела: *брадоња* (ф27), *брџица* (ф4), *брџо* (ф4), *брџоња* (ф1), *џавоња* (ф1), *широња* (ф3; човек крупнијег раста), *дуџаџиџа* (ф2), *дуџоња* (ф1; висок човек дугих ногу). Основа за развијање атрибутивног значења ових деривата је семантичка трансформација заснована на принципу синегдохе – номинација целине према делу (в. Штасни 2008: 473). Тако, на пример, сликара самоука и скитницу, ретко назива сликаром, већ по бради *брадоња*, што је из перспективе дечака најупечатљивији детаљ.

¹⁰ „Аугментативност појединих именица у семантичком пољу 'особа мушког пола' перципира (се) на широкој скали, на којој се аугментативи, као носиоци маркираних значења, могу сместити на позитивном односно на негативном полу замислене скале. Семантичко-прагматички садржај аугментатива овог типа, тј. аугментатива чија је семантичка реализација условљена контекстом, у најопштијем смислу можемо представити моделом: АУГМ. (X) = вредан поштовања, дивљења / безвредан, никакав X“ (Јовановић 2010: 94).

Најчешће је сликао светио Никољу, заштићеника свију људи, као што је и сам **брадоња** био (51). *Веде, ено брадоња слика!* (44). *Необријан лојов, гујоња и бркоња*, обучен као сеоска млада маршира испред двојице наоружаних „дјеве-ра“ (109). *Докошрљаше се и пред кућу страшној брке* (122). *Саслушавамо Паншелију Вокића, омаленој бркицу из оближњеј села* (126). *Једино ако онај чујави широња не носи нешто у својој обилајој торби* (98). *Он је тазда – одбрунда широња и маче љавом љуш стрица* (131). *Командир им је добродушни гујај-лија Паншелија Хинић* (181). *Ту ћеш видјети човека љавоњу с раширеним рукама* (43).

Именице изведене од придева и именица са наставком **-оња** припадају групи типичних представника категорије *nomina attributiva*, јер означавају човека са особином исказаном у основи (Клајн 2003: 177) и таква именица казује да је упадљиво велико оно што она означава, или да је то случајно присутно, или индивидуално, ма и не било упадљиво велико, у сваком случају те именице имају амплификативан, пејоративан карактер (в. Стевановић 1964: 531). Код Ћопића ове именице поседују хипокористичко и шаљиво значење које произилази из прекорачивања квантитетских параметара.

3.1. У два примера јавља се номинација према светлијој боји косе, вероватно зато што је таква боја косе различита него код типичног Динарца: *љлавојко* (ф1), *љлавушан* (ф3). Супстантив *љросиједи* забележен је двапут.

Пошао сам да нађем једној дјечака, каквој љлавушана, што би најбоље било (192). *Завириш само иза лијеске, а оно дјечак, неки љлавојко, као зрео јечам* (193). *Баш се види да си дијете, дјечак – лако ја љрекоријева љросиједи* (197).

3.2. Физички недостатак је мотивација за номинацију у примерима *дрвењак* (ф1), *инвалид* (ф1), *шаншавац* (ф 1), *цвикераш* (ф3). За разлику од неутралног и званичног *инвалид*, које користи приповедач, *дрвењак* и *шаншавац* су погрдни надимци које ће љутити стриц Ницо наденути Станку Веселици пошто је кобилу назвао Маријана. Подругљив назив *цвикераш* односи се на човека који носи наочаре.

Донијеће ти љаво у нашу кућу [...] љросјака инвалида Станка Веселицу (67). *Дрвењак злобни, што ли је само измислио* (69). *Баш си нашао љејошу, шаншаваче карџајски* (70). *Цвикераш један, цвикераш друји* (о краљу Александру и Вилсону) (85).

3.3. Једини пример за номинацију према гардероби коју неко носи, односно оскудној гардероби је *љљо* (ф2) како Сава карактерише свог светитеља Јована Крститеља, и у њему је хумор подстакнут нескладом између денотата који је из сфере сакралног и духовног, а сведен је на ниво профаног и народског: *Нек бјежи, вала, и онај мој љљо са сикиром* (89).

3.4. У овој категорији налазимо само два назива за жене – *шишковица*¹¹ (ф1), којим се означава мала, здепаста жена и *чујолавица* (ф1) као погрдни назив који дјед Раде користи за жену којој ожењени Ницо пева.

А је ли ти, шишковице, оваква и онаква, ти ми боље од мене знаш какав је вук, а? (23). Зар неко из њошњене старе Ђошња куће има образа да јавно и ошворено, њјесмом, њомиње ѡамо некакву чујолавицу (64).

4.0. Номинација човека према интелектуалним својствима. За номинацију човека који је писмен и зна да чита нашли смо само два примера: *ѡисменко* (ф1) и *школарац* (ф1), која се користе као ефектна средства за исказивање ироније, подсмеха и ругања, што се уочава тек у контексту – уз *ѡисменко* се користи придев *кићени*, а име *школарац* употребљава стриц Ницо кад говори о најамнику кога је дјед Раде прихватио и подучавао вери. Једино *књиочаѡац* (ф1) по својој форми указује на виши стил и праву ученост¹².

Па још ако је ѡај случајни намјерник неки кићени ѡисменко [...] онда, бојме, гоѡични има шѡоодарце и да ѡрочиѡа на брвнима млина (42). Твој Раде, Раде школарац. [...] Еѡо ти ѡвоѡа ѡака, сад се можемо сѡруѡати моѡином (61). На ѡавану [...] ѡрѡељиво ѡуѡе [...] мудре ѡишине књиочаѡаца (116).

4.1. Знатно је богатија група именица којима се именује човек са умањеним умним способностима или особе које се у одређеним ситуацијама понашају недовољно разумно.

Именице домаћег порекла које означавају особу смањених интелектуалних способности или особу која нема одређена знања су: *луда* (ф6), *незнајша* (ф1), *неѡисменко* (ф1), *блејало*¹³ (ф1). Фреквентне су и именице страног порекла: *бена* (ф6), *будала* (ф9), *мамлаз*¹⁴ (ф1), *цеко*¹⁵ (ф1) и од њих деривирани експресиви: *бенаш* (ф4), *будалаш* (ф3), *будалина* (ф1), *обербудала* (ф1). *Беном* најчешће дјед назива свог рођака Саву, а таква атрибуција се оправдава његовим поступцима и изјавама. Све ове именице, осим именице *луда* која се користи у свом основном значењу 'ментално поремећена,

¹¹ *Шишковица* 'дебео и омален, здепаст' (РСАНУ).

¹² У РСАНУ је пример преузет из Ђошњеговог романа ГЛУВИ БАРУТ у коме је именица *књиочаѡац* 'онај који много чита, који се претерано бави књигама' обележен квалификатором *ѡодруљиво*.

¹³ *Блејати* '3. бесвесно гледати, зурити, зијати', *бленуѡи* 'а. гледати тупо, не мислећи ништа, бесвесно, расејано' (РСАНУ).

¹⁴ *Бена* и *будала* су именице пореклом из турског језика, а *мамлаз* из мађарског.

¹⁵ *Цеко* је изворно хипокористик од *цефергар* (врста старинске пушке) и користи се у секундарној, метафоричној номинацији у пренесеном значењу код обраћања, ословљавања (Јовановић/Милосављевић 2013: 371).

малоумна, умоболна особа' (РСАНУ), осим што садрже објективну оцену условљену њиховим денотативним значењем, одражавају и лични, субјективни став и емоционално су обојене у случајевима кад су ови пејоративи шаљиво или фамилијарно коришћени. Примена пејоративних експресива у фамилијарној и интимној комуникацији за истицање позитивних осећања (нпр. кад се дјед обраћа унуку или Сави, или кад унук говори о дједу) не мења у основи значење речи, него проширује могућност њене експресивне употребе (Ристић 2004: 74).

Према једном сајџу, браће Саво, ти си једна обична бена. – Да иша сам нећо бена. Код Бабића се пече ракија, а ја овде код тебе цаба шџим зубе (26). Иди, бено, тјде ће дијеше знаћи у сајџ (27). До дуго у ноћ сједили смо на млинском ѓрају [...] нас двојица, велика и мала бена (20). Сматрао (је дјед рођака Саву) рођеном беном и нишавком (65). Бена се родио, бенаст и остарио (65). А ти, бенашу један и товече божје, вјечитио мислио да чврстио ситојиш на једном мјесџу (49). Све су то ови наши бенаши и ходалице (86). Ту ће се чак и најзадње најменичко блејало једној дана досјетиши о ком је ѓаволу ријеч (57). Предчишавим разредом [...] уважену сшарину посшрно називати мудрим, боље речено, будалом! (23). Даље се или не може или се не иде, ако већ шџиник није будала и „ваншазија“ (39). Ни будала нема баш најрешек (56). Сваком је бој дао неку радост, ѓа и будали (190). Ево их, враћају се будалиши! (39). Било је [...] кућа које су у шородици имале некој будалиша знаној сваком дјешџу у селу (103). Будалашу један, видиш ли ти иша уради са својим сајшом? (165). Па ти још не вјерујеш, обербудало! (48). Да оној својој будалини Микану шокажем како се шуче (141). Ешо ти, мамлазе сељачки, ја се извукох и без швоје шомоћи (143). У канцеларију командира милиције ушде црна Савка, сеоска луда (180). Један шакав незнајша у бојама какав је био мој дјед, е, шаквој је било шешко наћи (21). Наће се шџу шонешџо и за нешсмена човјека [...] нацшано невјешџом руком некој нећовој буразера, ишџој шаквој нешсменка (43). А знаш ли ти уошће иша је шџо коњ, шџо ти мени реци, цeko једна? (32).

Значење ових именица је појачано употребом атрибута *један, обичан, најзадњи, сељачки* и сл.

5.0. Номинација човека према карактерним особинама. Под карактерним особинама подразумевамо особине које се односе на човекове емоције, вољу, темперамент. Човекове особине које се испољавају у односу на друге људе, поступци које други процењују као позитивне или негативне имају важну мотивациону улогу у именовању човека као носиоца такве особине. На основу поступака у одређеним ситуацијама и на основу понашања и односа према другим људима, процењује се карактер, вреднује се личност, а све у складу са нормама и критеријумима који се сматрају друштвено прихватљивим и те позитивне или негативне карактерне особине се издвајају и истичу већ у имену.

Ову групу чине искључиво именице мотивисане негативним особинама¹⁶. Штасни (2013: 66) објашњава да на субјективном, па и на општедруштвеном плану препознајемо бројније узроке или изворе на основу којих одређену особу негативно процењујемо (карактеризујемо), па су самим тим и номинациона средства богатија и разноврснија. Позитивне особине су особине прототипа, тј. оне су нормалније за човека. Осим тога, однос позитивно/негативно вредновање и бројност јединица последица су тога што се добро, лепо и сл. подразумева, те се и не образлаже, а негативан суд се доказује.

5.1. Називи за особе носиоце неке негативне духовне или психичке особине поседују изузетно негативну оцену: *јаг* (ф1), *јојанац* (ф1), *набијузица* (ф1), *аваница*¹⁷ (ф1), *ждероња* (ф1), *злойамшило* (ф1), *злойолеђа* (ф1), *изјелица* (ф1), *расијиник* (ф1), *убојица* (ф1), *нишћавко* (ф1), *јожмиреј* (ф1), *јрејреденак* (ф1), *свађалица* (ф1), *јунђало* (ф1), *закерало* (ф1). Осуди подлежу људи, њихово непожељно понашање према другима, одређени поступци или карактерне особине (улизивање, ласкање, притворност, склоност свађи, гунђању: *јојанац*, *јрејреденак*, *набијузица*, *аваница*, *јожмиреј*, *свађалица*, *злойамшило*, *јунђало*, *закерало*¹⁸) или претераност, интензивност у

¹⁶ Према подацима које даје Р. Драгићевић, много је више чланова у одређеној тематској скупуни који су повезани неком парадигматском везом са негативном него са позитивном конотацијом. „Разлоге за ову појаву не треба тражити унутар лексичког система, његових законитости и односа који у њему важе, већ искључиво у вањезичкој стварности – у националној култури, у погледу на свет српског народа, у међуљудским односима и у једној општој друштвеној клими у којој је све што је непожељно упадљивије од онога што је пожељно. Теши, а можда и још више депримира, околност што се иста особеност запажа и у лексичким системима других језика“ (Драгићевић 2010: 115). И истраживање Р. Жугић на дијалекатском материјалу показује да је продуктивнија номинација човека према негативним особинама (Жугић 1997: 135). М. Ивић, разматрајући когнитивне аспекте појма „добар“, истиче да у некој културној средини опредељивање „за позитивну или негативну оцену најнепосредније зависи од њених наслеђеном културом устројених евалуативних критерија“ (Ивић 2005: 14). С. Ристић наводи да се у већини истраживања показује да је група експресива са значењем особе са негативним моралним особинама без обзира на тип корпуса и на период у развоју српског језика најприсутније и најтипичније средство емоционалне оцене (Ристић 2004: 158–159).

¹⁷ Зликовац, нитков, неваљалац, насилник, исп. *аван*² (ар. *hawwan*) – невера, издајник (РСАНУ).

¹⁸ Номина агентис на **-ло** могу се тумачити адјективно (као особина стечена прекомерним вршењем радње) и имају пејоративну нијансу (в. Белић 1936: 229). У њиховој основи налазе се углавном глаголи пејоративног значења, па су и оне пејоративне (в. Стевановић 1964: 515).

испољавану неке особине јер је интензификација карактеристична за стилску функцију пејоративизације (*расиџник, ждероња, и зјелица*).

Знају ли „они, **расиџници**“ [...] како је *шешко* набавиџи добре *џрабље* (40). Онај *џожмиреј*, *браџ Сава*, већ је био *сџиџао* (53). Један *домаџин* увијек *налеџи* на **сваџалицу**. [...] *Набаса* коџод и на **и зјелицу** (56). *Раде*, *браџе*, *немој* биџи **зџоџа мџило** (65). *Смаџрао* (је дјед роџака Саву) роџеном беном и **ни шџавком** (65). *Чињило* [им се] *да џред* собом *имају* све само божје *цвеџе* у *џрољеџе*, а не *зџолне џреџредењаке* и *маџане*, који само *ждрাকাју* *шџа* би се *дало џридиџи* (91). Тако *зайоче* једно од оних *чудних џриџаџељсџава* између *оџресиџоџ боџије* и **зџоџољеџе** *Дане Деснице* [...] и *веселој Раде Ђоџиџа* (92). *Дане Десница*, *џознаџ боџиџа* и **аваница** (94). *Коморџиџске* **на биџуџице** (138). *Пази џоџанца* како се *узинаџио* (141). *Те* *бекриџа* *си*, *џе џиџанаџ*, *џе* **убоџиџа** [...] *џе џори* *си* *неџ* *икакав* *комуниџта* (180). *Мој џи* се **ждероња** *оноџа џрена џреобраџи* у *маџаре* (204). *Ваљда* [драги бог] *није џолико* **за керало** *да од* *некакве џамо* *наџмениџине џраџи* *не знам џи* *какву џремудросџ* (60). У *џоџлој долини*, *чека* *ме* и *мисли* на *мене* *онај* *џруџи*, *добри*, *џраџо џунџало* (39).

Не носе сви ови називи подједнаку осуду. Иако указују на неуважавање, потцењивање, ругање, и емоције типа презир, гнушање, у контексту се њихово значење и експресивна тоналност ублажава, а грубост и пејоративност губе, нпр. уз *џунџало* се користе придеви *добри*, *џраџо*, *за керало* се односи на драгог бога. Ова имена се не употребљавају никад у ословљавању и обраћању, већ само референтно и контекст указује на потискивање пејоративне семантичке компоненте.

5.2. У особине карактера може се сврстати и нечија склоност ка причи и причању. Осим уобичајеног *џриџалиџа* (ф1), лексеме у чијем је семантичком језгру говорење су следеће: *џлаџољиваџ* (ф1), *еџленџиџа* (ф1), *језиџко* (ф1), *наклаџало* (ф2), *наџрдаџиџа* (ф1). Обично означавају неозбиљне, брбљиве особе, обешењаке, чије је причање испразно, који говоре о свему и свачему, причају непотребно много, којешта (*џлаџољиваџ*, *језиџко*, *еџленџиџа*) или збијају шалу, шегаче се, подсмевају се некоме или нечему (*наклаџало*, *наџрдаџиџа*). Реч *језиџко* изражава субјективну оцену и изражен емотивни однос, дједову љубав према унуку, што је постигнуто употребом експресивног суфикса хипокористичког типа за исказивање наклоности, симпатије **-ко**, и једина се појављује у обраћању, остале се користе референтно. У овој групи примећујемо доста синонима у чијој основи је опет интензивност у испољавану одређене особине. У основи неких од њих су глаголи негативног значења (*наклаџаџи*, *наџрдаџи*), а док остали, иако звуче неутрално, у контексту се оцењују као непожељни (*џриџалиџа*, *џлаџољиваџ*¹⁹).

¹⁹ *џлаџољиваџ* је изведено од *џлаџољаџи*, што није глагол из општег лексичког фонда.

Дједов рођак Сава Дамјановић [...] *ѿод сѣаросѣ исѣичуѣура и ѣричалица*, и ненамјерно је знао да наједи моѣ доброѣ дједа (21). А *ѣи, језичко*, нек *ѣе* ја још једном чујем да блејиш какав је ко, *ѣа* *ћу ѣи ѣоказати* (23). Сѣрицу Ници долазили су [...] некакви досадни *ѣлаѣоѣвици* (29). Јавнуо се чак и „*брати Сава*“ иначе никакав *еѣленција* (74). Вуро Пајић, сеоско *наклаѣало* [...] *већ ѣрећи ган лежи у ѣодруму сѣанице* (110). Тако се, *ѣреко ноћи*, бивши веселак и *на ѣргалица ѣреобрати* у „*Жалобиѣноѣ Вуру*“ (155).

5.3. Свет Ћопићевог детињства пун је добродушних скитница, сви су неке луталице, долазе, одлазе, путују, селе се, ту су и путујуће занатлије, сликар брадоња, самарѣија Петрак, калаѣѣија Мулић. Стриц Ницо је према њима нетрпељив (а писац то објашњава тиме што је и он исти такав), али су они драги гости дједа Рада који је увек у својој кући, дочекује их, разговара с њима, пије ракију, а напушта кућу само да оде до млина. И за те скитнице налазимо разне фамилијарне и шалјиве називе, којима се изражавају разумевање и симпатије: *ајкара* (ф1), *луњалица* (ф1), *ѣоѣукач* (ф1), *ѣѣица луѣалица* (ф1), *скиѣач* (ф1), *скиѣница* (ф7), *ѣѣник* (ф22), *ходалица* (ф1).

Најрећи дједов *ѣосѣ* био је онај неуморни *скиѣница*, сѣари самарѣија *Петрак* (29). Сѣари *ѣоѣукач* [...] *надовезује*: – *Идемо, делијо, идемо* (39). Дјед *ме*, *кажу*, на рукама однио у кревет (каква брука за великоѣ *ѣѣника!*) (40). Сѣриц *их*, у сѣвари, *зати* и не *ѣрѣи шѣо* је и он сам једно божје *ззјавало*, *ајкар* и рођена *луњалица* (71). Толкује у себи вјечѣо *оѣрезан скиѣач* (71). Поѣријеко *зати* *каквоѣ намјерника*, *ѣѣицу луѣалицу*, који се *рашчарати*о у *хладовини ѣод орахом* (72). *Све су ѣо* ови наши *бенаши* и *ходалице* (86).

5.4. Осим скитница, тај свет насељавају и разни беспослењаци, за које аутор налази пригодна имена: *докоњак* (ф2), *забушаниѣ* (ф1), *ззјавало* (ф1), *зѣубидан* (ф1).

Чим *види* каквоѣ *докоњака* да се *нешѣо честѣо моѣа* око сеоских извора [...] *неко ће ѣа ѣриѣиѣати* (44). *Оѣробао дјед најѣрије* да се *ѣосавјеѣује* са својим рођаком Савом, *ѣознаѣим лоѣвом* и *зѣубиданом* (65). Сѣриц *их*, у сѣвари, *зати* и не *ѣрѣи шѣо* је и он сам једно божје *ззјавало* (71). *Ззјаваниѣ* и *докоњаци* из *команде* [...] *командиру* „реалне“ *ѣришили надимак Цар Душан* (154).

5.5. Пијанци, љубитељи пића, такође су нашли своје место у свету Ћопићевог приповедања: *бекрија* (ф1), *исѣичуѣура* (ф1), *ракијашица* (ф1), *ѣијанац* (ф5).

Дједов рођак Сава Дамјановић [...] *ѿод сѣаросѣ исѣичуѣура* и *ѣричалица*, и ненамјерно је знао да наједи моѣ доброѣ дједа (21). *Одѣунђа сѣриц* како баш ни „*мјесечари*“ нијесу боѣзна колико *ѣамеѣнији од ѣијанаца* (41). *Ехе*, боѣ да је *ѣросѣи*, *веселници*! – *одмахне дјед сјећајући се своје Милице*, *жестѣоке ракијашице* (67). *Те бекрија си*, *ѣе ѣијанац*, *ѣе убојица* [...] *ѣе ѣори си неѣ* икакав *комуниста* (180).

5.6. Дјед Раде је окружен немирним, необузданим и несталним духовима који су жељни авантура, фантастима, маштарима који увек трагају за нечим новим – *ванџазија* (ф2), *намишљалица* (ф2), *виловњак* (ф1), *сјадало* (ф7), *сџрмолавац* (ф2), *врајодер* (ф2), *шереш* (ф1), *ловац на мјесец* (ф1), *мјесечар* (ф1), *исџраживач* (ф3). Ови називи функционишу као средства за пејоративизацију и преувеличавање садржаја који није негативан и користе се као хумористичка стилска средства.

Ехеј, мајарци, ванџазије, озеишеће, бој вас убио! (38). *Даље се или не може или се не иде, ако већ љушник није будала и „ванџазија“* (39). *Какав му је само унук, намишљалица и фанџазија, не би било чудо да се и добри дека љовукогласчи* (139). *Вилама се обично љријеџило мом сџрицу Ници, сџаром виловњаку, сјадалу и сџрмолаву, кад би џај улеџио у какву крујну џеџљавину* (64). *Тамо се вџи, смијуцка и весело крекеће онај женски врајодер, Драјња Кечина* (97). *Мораћемо љричекати ова два врајодера* (154). *Ђуро је био надалеко љознаџо сеоско сјадало* (155). *Мирољубиво је љоворио гјед, одмах љоџов да љрими и џоџа сџрмолаваца* (47). *Бабино љосвојче, врајомеџни шереш Сјасоје, одавна је одмаџлио у раџи* (204). *За исџомоџ [се] узме и нека намишљалица из села* (108). *Баџине и вику сџариџих џу и не рачунамо, као ни сваки исџраживач!* (116). *Ја, велика гелџија, смјели ловац на мјесеци, наоружан љрабљама* (40). *Одгунђа сџриц како баш ни „мјесечари“ нијесу боџна колико љамеџниџи од џијанаца* (41). *Је ли љамеџније биџи мјесечар или с миром сједиџи код своје куће* (41).

6. У посебну групу издвојили смо именице мотивисане придевом који означава пожељну особину, то су хипокористици *мирничак* (ф1) и *миљенац* (ф1). Ови називи изражавају и позитиван емоционални однос, љубав и нежност.

Дијеџе је, канда, некакав мирничак, навикло на сваку невољу љоред будаласте маџере (187). *Пред чи џавим разредом њеџова унука, миљенца, џеџиџи за уши* (23).

Именице *веселник* (ф2), *веселница* (ф2), *веселјак* (ф1), *веселјачина*²⁰ (ф1), деривати су првог степена и мотивисани су придевом који означава позитивну особину *весео*. Њихово значење условљено је семантичком позицијом. РСАНУ бележи две енантисемне семантичке реализације лексеме *веселник* 1. 'онај који изазива сажаљење, саучешће, несрећник, јадник', 2. 'онај који је расположен, весео, срећан човек, веселјак'. Друга семантичка реализација је изостављена у РСЈ, џто упућује на њену ретку употребу. Ова значења се супротстављају према семи која упућује на одсуство/прису-

²⁰ У аугментативу *веселјачина* интензификација се односи на квантитет.

ство среће, односно несреће²¹. Осталим лексемама из ове групе именују се само распложене, веселе, срећне особе.

1. *Ехе, бо̄ да је прости, веселници!* – одмахне гјед сјећајући се своје Милице (67). *Наш ти веселник [...]* провали у мајацине (136). – *Здраво, Сшево, соколе, како си ми? – Како? Па нешто боље не̄ они ѿре, веселници, на брду* (206).

2. *Иде тӣако веселник живописац некаквим уским љушом* (50). *А је л жив мој Радоја, моја веселачина?* (96). *Тако се, премо ноћи, бивши веселак и најрдалица преобрати у „Жалобитној Вуру“* (155).

Човек кога је погледала срећа означава се и именицом *срећник* (ф1), док *срећко* (ф1) има иронично значење – брат говори о борби партизана и усташа и каже за свог брата који је сигурно у тој борби да је *срећко*.

Један тазда испод шуме, срећник, имао је [...] неко̄ даље̄е̄ ујака [...] *који је имао приличну џензицију* (103). *Заклео бих се [...]* да је и онај мој *срећко* *шамо* (141).

6.1. На одсуство среће у некој прилици или у животу указују и именице: *кукавац* (ф2), *кукавел* (ф2), *несрећник* (ф1), *очајник* (ф1). Именице *кукавац* и *кукавел* користе се при обраћању некоме или при помињању некога. Када придодулице, скитнице говоре са дједом о Ници и питају колико је добио затвора, њихово саосећање и сажалење је лажно: *А колико је зарадио, кукавел?* (73).

Шта ти је то, кукавче? (59). *Шта ће, кукавац, нема та ко тиријебити* (194). *Неки наш кукавел, Крајишник* (167). *Оно су они наши несрећници* (150). *Гомиле домаћих очајника [...]* се затвореше и ушврдише (176).

У обраћању се појављује и синтагма *невоља моја* (ф2), семантичка деривација апстрактне именице:

О, мој именеаче, невоља моја, а ја још мислио да те јушрос, у свећу негјељу, ѿшаљем у цркву да се и ти зеричак боју ѿмолиш (60). *Е, Сшево, невоља моја, у раћу ми је лако с тобом било* (207).

7. У раду се са лексиколошког становишта анализира категорија *nomina attributiva* са циљем да се прикаже каква је перцепција појединца од стране другог појединца. Издвојене су четири велике групе именица на основу мотивације: номинација човека према узрасту, номинација према физичком изгледу, номинација према интелектуалним способностима и номинација према карактерним особинама.

Можемо закључити да је номинација човека у збирци приповедака БАШТА СЪЛЕЗОВЕ БОЈЕ подстакнута различитим елементима ванјезичке стварности: узрастом, физичким изгледом, понашањем које изазива реакцију и

²¹ У овом случају ради се о правој комплементарној енантисемији унутар језика, јер се семантичке реализације супротстављају обележјима која се узајамно искључују (Алексић 2009: 260).

на које се не гледа с одобравањем итд. Издвајањем тих својстава или особина и изношењем суда о њима, аутор представља своју слику света, а избором језичких јединица, поглавито оних лексичког нивоа, у делима овог писца исказана је и језичка слика тога света. У групи именица које су мотивисане узрастом најфреквентније су именице које означавају мушкарце старије доби: *стџарац*, *стџари*, *стџарина*, *стџарчина*. Номинација човека према физичком изгледу подстакнута је најчешће прекорачењем квантитетских параметара (*лавоња*, *широња*, *дутоња*). Група именица којима се именује човек умањених умних способности је веома богата: *бена*, *будала*, *мамлаз*, *обербудала* итд., али су ови пејоративи употребљени у фамилијарној комуникацији и служе за истицање позитивних осећања. Исто важи и за називе мотивисане неком карактерном особином који носе изузетно негативну оцену (*тад*, *џотанац*, *џрејредењак* итд.), али који у контексту губе своју пејоративност и значење им се ублажава. У контексту називи за не тако погрдне ствари постају погрдни (*ванџазија*, *луњалица* итд.). На функционалностилском плану књижевноуметничког дискурса овакви називи функционишу као стилска средства за постизање шаљивога, подсмешљивога, подругљивога и сл. тона. Њихова ниска фреквенција указује на богатство језика писца.

Ови називи анализирани су и према различитим параметрима²². Према оцени, углавном носе негативну оцену (у вези са прекорачењем мере, тј. одступањем од оних параметара и вредносних еталона који се схватају као пожељни или општеприхваћени у говорењу, скитању, пићу и сл.). Према параметру количине, јављају се они који квантитативно премашују одређени стандард и показују прекомерност, а нема оних који указују на деминутивност. Према параметру пожељности/непожељности, углавном функционишу они непожељни.

У процесу номинације узима се неко периферно, али у датој ситуацији важно својство које на неки начин нарушава равнотежу и одступа од уобичајене „димензионираности“ или пожељних квалитативних својстава, тј. онога што језички колектив подразумева под скупом неутралних обележја. Ђопић ове називе користи као средства за постизање одређених стилских и прагматичких садржаја, јер поседују изразиту сликовитост и изражајност, а

²² На основу параметара у вези са односом говорника према стварности Апре-сјан истиче следеће видове оцене: општа оцена, оцена по параметру количине и оцена по параметру пожељности/непожељности. Општа оцена огледа се у позитивном, негативном или неутралном ставу говорника према оном што се јединицом именује. По параметру количине реализује се оцена довољности, довољности и прекомерности (према Ристић 2004: 20–21).

неки од њих чак и експресивност и емоционалност. Ћопић се служи уметничким поступком подражавања (имитирања) разговорног језика, фамилијарним, неформалним говором, а учесници комуникације су повезани социјалним, родбинским, пријатељским и сл. односима. Именице типа *nomina attributiva* у тексту функционишу на плану имитирања разговорног језика као средства за постизање непосредности, фамилијаризације, блискости и сл. и њима се ефектно осликавају моралне и социјалне карактеристике личности које их користе.

Извор

Ћопић 2011: Ћопић, Бранко. БАШТА СЉЕЗОВЕ БОЈЕ. Београд.

Литература

- Ајџановић 2008: Ајџановић Милан. *Функционално оштерећење суфикса за обележавање особа*. Нови Сад.
- Алексић 2009: Алексић, Мариана. Међујезичка енантисемија (на материјалу српско-бугарских хомонимних парова. In: *Научни саставак славистица у Вукове дане* 39/1. Београд. С. 257–364.
- Белић 1936: Белић, Александар. О грађењу нових речи. In: *Наш језик*. Год. 8. Београд. С. 225–232.
- Вучковић 1976: Вучковић, Радован. Стварност, хумор и бајка. In: Ћопић, Б. *Делије на Бишаћу* (предговор). Сарајево.
- Драгићевић 2001: Драгићевић, Рајна. *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику*. Београд.
- Драгићевић 2010: Драгићевић, Рајна. *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. Београд.
- Жугић 1997: Жугић, Радмила. Придеви који се односе на човекове особине у говору околине Лебана. In: *Јужнословенски филолоџ*. Год. 53. Београд. С. 135–145.
- Ивић 2005: Ивић, Милка. Когнитивни и граматички аспекти евалуације изразом добар (-а, -о). In: *Јужнословенски филолоџ*. Год. 61. Београд. С. 1–10.
- Јовановић 2010: Јовановић, Владан. *Деминутивне и ауименитивне именице у српском језику*. Београд.
- Јовановић/Милосављевић 2013: Јовановић, Владан; Милосављевић Бојана. Архаичне, покрајинске и друге мање познате речи у збирци припо-

- ведака БАШТА СЉЕЗОВЕ БОЈЕ Бранка Ђопића. In: Branko Tošović (ur.). *Lirski doživljaj svijeta u Ćopićevim djelima*. Грас – Ванјалуга. С. 369–375.
- Клајн 2003: Клајн, Иван. *Творба речи у савременом српском језику*. Други део, Суфиксација и конверзија. Београд.
- Матијашевић 1995: Матијашевић, Јелка. Пресецање поља агентивности и поља експресије руског и српског језика на творбеном нивоу (квалификативи). In: *Научни састанак слависта у Вукове гране 23/2*. Београд. С. 269–289.
- Радовић-Тешкић 1982: Радовић-Тешкић, Милица. Архаизми и њихова обрада у Речнику САНУ. In: Драго Ђупић (ур.). *Лексикологија и лексикографија*. Београд – Нови Сад. С. 257–262.
- Ристић 2004: Ристић, Стана. *Експресивна лексика у српском језику*. Београд.
- Ристић 2009: Ристић, Стана. *Модификација значења и лексички модификатори у српском језику*. Београд.
- РСАНУ: *Речник српскохрватској књижевности и народној језика I–XVIII*. Београд.
- Стевановић 1964: Стевановић, Михаило. *Савремени српскохрватски језик*. Београд.
- Штасни 2008: Штасни, Гордана. Атрибутивне именица (*nomina attributiva*) у српском језику. In: *Српски језик*. Год. 12. Београд. С. 469–483.
- Штасни 2013: Штасни, Гордана. *Речи о човеку (Номинација човека у српском језику)*. Нови Сад.

Milica Stojanović (Beograd)

Nomina attributiva in Ćopić's THE MARSHMALLOW-COLORED GARDEN

This paper analyzes the naming of the person in the Ćopić's THE MARSHMALLOW-COLORED GARDEN. It will present labeling of men based on physical attributes, diminished and heightened intellectual capacity and positive and negative moral characteristics. Lexemes used to name man according to his external characteristics are based on enlarged body parts. Nomina attributiva which refer to a man's moral and characteristics are only units that label man based on some negative quality, but they don't have derogatory meaning. Nouns denoting a men with diminished mental capacity are very productive and can be used to achieve familiarity and intimacy in communication.

Milica Stojanović
Institut za srpski jezik
Đure Jakšića 9
11 000 Beograd
E-mail: milica.stojanovic@isj.sanu.ac.rs